

بلاغت کاربردى

درس 4

آموزشیار: آقای یزدانی

استاد: سرکار خانم فرخی

درس گذشته با تعریف علم معانی و بیان ابواب آن دورنمایی از این علم را در ذهن دانش پژوه به تصویر کشید. علم معانی برای شناخت احوال لفظ، بحث از ارکان کلام (مسندالیه، مسند و اسناد) را در صدر مباحث خود قرار داده است و از آنجا که اسناد بر دو قسم خبری و انشایی با مباحث متفاوت می باشد هر کدام باب ویژه ای را به خود اختصاص داده اند. درس گذشته با مثال های از قرآن اغراض خبر را بررسی و فایده خبر و لازم فایده خبر را به عنوان مهم ترین اغراض ذکر کرد. فایده خبر یعنی خبر دادن متکلم برای فایده رساندن به مخاطب و آگاه کردن او می باشد ولی لازم فایده خبر یعنی مخاطب آگاه به خبر است و نیازی به خبر دادن متکلم ندارد و متکلم اگر خبر می دهد می خواهد به مخاطب بفهماند که من هم این خبر را می دانم که این لازمه اخبار او می باشد.

این درس به دلیل اهمیت مطلب بار دیگر به تعریف خبر و انشاء و اقسام خبر به همراه مثال پرداخته است. در بخش دوم علاوه بر مجموعه ای از سؤالات برای تحقیق، آیاتی نیز به عنوان تمرین برای تشخیص غرض از خبر داده شده که بر دانش پژوه لازم است با دقت در آنها و مراجعه به تفاسیر به آنها پاسخ بدهد.

تعریف خبر و انشاء

اگر برای نسبت کلام واقع ای و رای لفظ باشد «خبر» و اگر واقع ای و رای لفظ نداشته باشد و با انشاء لفظ، معنی هم ایجاد شود «انشاء» نامیده می شود.

کلام خبری اگر با واقع اش مطابقت داشته باشد صادق و گرنه کاذب می باشد. ولی کلام انشایی امکان اتصاف به صدق و کذب را ندارد زیرا هیچ واقع ای و رای لفظ ندارد تا صدق و کذبش با آن سنجیده شود.

به دو مثال زیر دقت کنید:

- مثال کلام خبری : «ذَهَبَ عَلِيٌّ إِلَى بَيْتِهِ»

- مثال کلام انشایی : «إِذْهَبْ إِلَى بَيْتِكَ»

مثال اول «رفتن علی به خانه اش» را اخبار می دهد و این «رفتن علی به خانه اش» یک واقع هست که یا تحقق پیدا کرده پس کلام با واقع مطابق و صادق است و یا تحقق پیدا نکرده پس کلام مخالف واقع و کاذب است.

اما در مثال دوم متکلم با گفتن جمله اش می خواهد طلب رفتن را ایجاد کند و این طلب رفتن پیش از کلام هیچ واقع ای ندارد تا صدق و کذبش با آن سنجیده شود.

اغراض خبر

همان گونه که در درس های گذشته بیان شد متکلم با کلام خبریش یکی از دو حالت های زیر را دارد :

1. یا در صدد اعلام و اخبار به حکم^۱ است که کلام خبری برای همین وضع شده از این رو این غرض اصل می باشد.

2. یا به دنبال اغراض فرعی است که راه شناخت آنها اقتضای حال، تناسب مقام و ظهور سیاق کلام می باشد.

در صورت اول هدف متکلم از خبر دادن «فایده خبر» یا «لازم فایده خبر» به گونه مانعه الخلو^۲ است. اگر مخاطب حکم را نداند و متکلم قصدش این باشد که با کلامش حکم را به او بفهماند فایده خبر نامیده می شود. ولی اگر مخاطب حکم را بداند قصد مذکور لغو می باشد و متکلم باید قصد

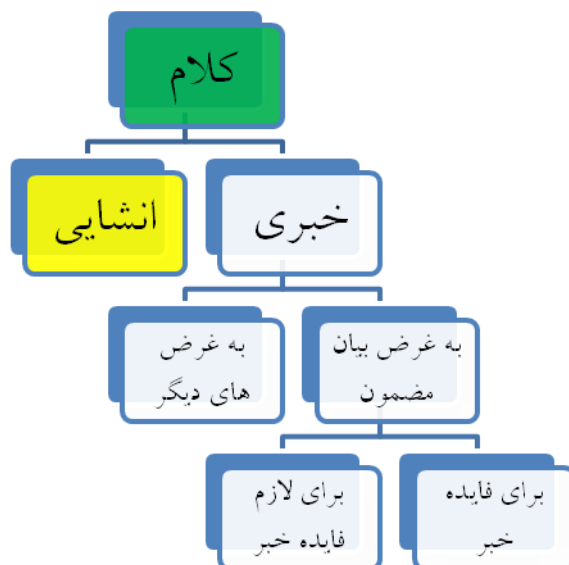
^۱. این حکم در جملات مثبت وقوع نسبت و در جملات منفی عدم وقوع نسبت می باشد.

^۲. یعنی هدف سومی وجود ندارد و متکلم حتما یکی از این دو هدف را قصد کرده است.

دیگری داشته باشد که آن قصد عبارت است از لازمه ی اخبار یعنی اینکه بمخاطب بفهماند که من حکم را می دانم.^۱

از جمله اغراض فرعی خبر می توان به موارد زیر اشاره کرد :

استرحام و استعطف، اظهار حسرت، اظهار ناتوانی، اظهار پشیمانی، اظهار خوشحالی نسبت به آنچه که خواهد آمد، اظهار ناراحتی نسبت به آنچه از دست رفته، فخر فروشی، بیم دادن و ستودن.

تطبيق

1. شیخ طوسی در تفسیر التبیان درباره آیه شریفه «قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ»^۲ می فرماید : «که معنای

آیه کندی در تذکر است و آیه اگر چه خبری است ولی معنای امری دارد یعنی در کنار

اخبار به کم بودن پذیرشِ تذکر امر کرده که بیشتر متذکر امور دینی و واجبات الهی

باشید.»^۳

^۱ . زیرا لازمه بیان هر حکمی علم متکلم به آن می باشد.

^۲ . اعراف/3

^۳ . التبیان فی تفسیر القرآن، ج 4، ص: 34

2. مرحوم طبرسی و زمخشری خبّو در آیه شریفه «هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»^۱ را به معنای امر می دانند. زمخشری می گوید : «جمله تومنون استینافیه است گویا آنها پرسیده اند چگونه عمل کنی م؟ پس خداوند فرموده تومنون . . . و این جمله خبری است که به معنای امر می باشد از این رو فعل یغفر لکم در جواب آن آمده و قرائت ابن مسعود که با فعل امر آمنوا و فعل جاهدوا وارد شده بر این مطلب دلالت دارد.»^۲

مرحوم طبرسی نیز همین مطلب را در تفسیر جوامع الجامع آورده است.^۳

^۱. صف/10 و 11

^۲. الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل، ج 4، ص: 526

^۳. تفسیر جوامع الجامع، ج 4، ص: 287

چکیده

1. اگر کلام واقع ای بدون در نظر گرفتن لفظ داشته باشد خبری و گرنه انشایی می باشد.
2. کلام خبری در صورت تطابق با واقع اش صادق و گرنه کاذب است.
3. کلام انشایی صدق و کذب ندارد زیرا واقع ای پیش از تلفظ ندارد تا با آن سنجیده شود و با تلفظ به کلام مفهومش ایجاد می شود مانند «امر» که طلب با خود امر کردن ایجاد می شود.
4. اصل در کلام خبری این است که از مضمون کلام خبر بدهد یا به انگیزه آگاه کردن مخاطب به مضمون خبر (فایده خبر) یا به انگیزه آگاه کردن مخاطب که من هم مضمون خبر را می دانم (لازم فایده خبر).
5. اغراض دیگر مانند طلب رحمت و اظهار پشیمانی فرعی بوده و برای حمل کلام بر آنها نیاز به قرینه داریم.